

Speech Waterschapsdag, Marc van den Tweel

Dames en heren, dank u wel!

Dank voor deze mooie uitnodiging. Ik vind het fijn u hier allen te ontmoeten. Eervol ook. Het thema van deze dag – de kwaliteit van ons water – is één van de belangrijkste onderwerpen die ik mij voor kan stellen. Want schoon en gezond water is van levensbelang. Voor onze samenleving – én voor onze natuur. Natuurmonumenten beheert ruim 100.000 hectare natuur in Nederland. En het overgrote deel daarvan is afhankelijk van voldoende en schoon grond- en oppervlaktewater.

Waterkwaliteit is ook een dankbaar onderwerp om op te mogen reflecteren. Het gaat letterlijk over het gezond houden van de levensstroom van ons land. Kijkend naar de toekomst zijn de uitdagingen groot – daar kom ik op terug – maar terugkijkend naar het verleden kunnen we alleen maar vol trots constateren: *Yes we can!* We kunnen spectaculaire successen boeken bij het verbeteren van ons oppervlaktewater, ons grondwater en ons drinkwater. En als ik zeg ‘we’, dan bedoel ik natuurlijk in de eerste plaats ‘u’. Waterschappen, waterwinbedrijven en de Rijksoverheid laten met visie en vakmanschap zien dat de kwaliteit van ons water bij hen in goede handen is.

U weet allemaal, dat was niet altijd het geval. In de loop van de 20^e eeuw verslechterde de kwaliteit van ons water. Met een dramatisch dieptepunt in de jaren zestig. Ons oppervlaktewater was zwart. Water zonder leven. Het gevolg van lozingen uit industrie, riolen en de landbouw. Golven van vissterfte waren heel gewoon. Grote waterlichamen zoals de randmeren van het IJsselmeer kleurden gifgroen, werden algenbakken door een overdaad aan fosfaat en stikstof.

De effecten waren overal zichtbaar. Dode sloten, ontzielde meren, verlaten rivieren, zelfs de Waddenzee kreunde. Door chemische lozingen in de monding van de Eems was de zeehondenpopulatie ingestort. De slechte waterkwaliteit eiste zijn tol in onze natuurgebieden. Ons icoongebied het Naardermeer – de aanleiding voor de oprichting van Natuurmonumenten – lag er levenloos bij. Door drinkwaterwinning op de Gooise heuvelrug viel de kwelstroom stil. Het water dat er nog was trok weg naar omliggende landbouwvelden. Om uitdroging te voorkomen werd Utrechts

Vechtwater ingelaten. Water dat door stedelijk gebied stroomde en flink vervuild was door rioolozingen. De toestand van het Naardermeer was symbolisch voor veel van onze natuurgebieden.

Goed, dames en heren, licht nu aan de horizon. Sinds medio jaren '70 is de kwaliteit van het Nederlandse oppervlaktewater verbeterd. Zie ook hier het Naardermeer. Door vermindering van de waterwinning is de kwelstroom hersteld. Er ligt een hydrologische bufferzone om het meer. Water dat tegenwoordig wordt ingelaten, komt uit het schonere IJmeer. De aanleg van een onlangs vernieuwde defosfateringsinstallatie – driemaal woordwaarde – gaf het laatste zetje. Forse investeringen. Maar investeringen waarop het Naardermeer dankbaar antwoord gaf. De visstand heeft zich hersteld. Fonteinkruiden, kranswieren en waterlelies vieren de helderheid van het water. Duizenden bezoekers genieten ervan tijdens onze vaarexcursies. Tijdens die boottochtjes worden ze gadeslagen door de otter. De otter die - als gevolg van de verbeterde waterkwaliteit - in allerlei gebieden zijn kop weer laat zien. Je zou bijna vergeten dat de waterkwaliteit lange tijd zo beroerd was dat otters er onvruchtbaar van werden. Naast de otter profiteren ook roofvissen als baars en snoek van het weer heldere water. Onze nationale waterwolven kunnen weer volop jagen. De zeehondenpopulatie in de Waddenzee heeft zich prima hersteld. En hetzelfde geldt voor de randmeren van het IJsselmeer. Nu worstelen we met toch wat meer luxeproblemen: woekerende waterplanten zitten boten en sporters in de weg.

Een belangrijke keerpunt in het besef dat we anders met ons water om moesten gaan, kwam voort uit de beroemde Sandoz-ramp. In 1986 kwamen er in het Zwitserse Basel grote hoeveelheden pesticiden in de Rijn terecht. Het gevolg was massale vissterfte in de hele Rijn, over honderden kilometers. Ons land werd overspoeld door dode vissen. Zowel de Rijn als de Maas waren gifaders die door Europa liepen. De ramp was een vloek, maar in historisch perspectief misschien toch ook een zegen. Want landen aan de Rijn en de Maas namen maatregelen. Maatregelen die werkten. Wat een utopie leek, is inmiddels gewoon een feit. De natuur keerde terug. Zalm, zeeforel en houting laten zich weer zien. En het herstel van beide rivieren wordt dit jaar bekroond wanneer de Haringvlietsluizen op een kier gaan. Hoe lang zal het nog duren voor we de steur en de elft toe kunnen voegen aan dit prachtige rijtje herwonnen schatten?

Bij de Haringvlietsluizen doen we op nationaal niveau wat waterschappen doen op regionaal niveau: het vis-passeerbaar maken van dammen, sluisen en gemalen. U heeft daar de voorbije jaren prachtige stappen in gezet. Stappen waar ik u graag mee complimenteer. En die in allerlei regionale wateren tot successen leiden en een viszwemfestijn mogelijk maken. Zeeforel, kwabaal en houting waren zo goed als uitgestorven, maar laten inmiddels hun snuit weer zien. De winde – u zag hem langskomen in het filmpje - heeft de moeilijke jaren van de vorige eeuw weliswaar doorstaan, maar beleeft door alle maatregelen nu een prachtige ervaring in onze meren en beken.

Ook uw werk om natuurvriendelijke oevers aan te leggen is een groot succes. Het laat zien hoe natuur een bondgenoot is om waterkwaliteitsdoelen te realiseren. Watergangen mogen ‘hun baard laten staan’, eindelijk en helemaal van deze tijd. Natuurmonumenten werkt op allerlei plekken samen met waterschappen aan betere waterkwaliteit. Daar waar u mogelijkheden ziet voor versterking samenwerking, houden wij ons van harte aanbevelen.

Dames en heren, helaas is er niet alleen goed nieuws onder de zon. De klus is nog niet geklaard, er is nog een flinke wereld te winnen als het gaat om waterkwaliteit. Daarom wil ik graag van dit moment gebruik maken om ook een paar kritische reflecties te delen. Een drietal feiten:

Ten eerste: De kwaliteit van het rivierwater dat tegenwoordig bij Lobith ons land binnenkomt, is beter dan de kwaliteit van het water dat in Maassluis uitstroomt op zee. Nederland is niet langer ‘het afvoerputje van Europa’, maar is feitelijk een vervuiler geworden van het water dat via ons continent naar zee stroomt. Als wij onze reputatie als Nederland Waterland hoog willen houden, heeft dit feit onze aandacht nodig.

Ten tweede: Ons oppervlaktewater voldoet niet aan de doelen van de Kaderrichtlijn Water die we in internationaal verband hebben afgesproken. En het is maar zeer de vraag of het ons gaat lukken om in 2027 wel aan deze doelen te voldoen. En deze opgave wordt almaar lastiger. Dat geldt vooral voor de aanpak van verdroging. Een ongelofelijk belangrijk onderdeel van de Kaderrichtlijn Water. Voor ons dé reden om mee te doen aan de Delta-aanpak Waterkwaliteit en Zoetwater. Want verdroging is een

enorme bedreiging voor natuur. Door klimaatverandering en bodemdaling wordt dit probleem alleen maar groter.

En ten derde: De verbetering van onze waterkwaliteit is de laatste jaren gestagneerd. Sterker nog: in verschillende regio's in ons land *verslechtert* de waterkwaliteit. In veel wateren nemen stikstof en fosfaat weer toe. En ook de afname van bestrijdingsmiddelen in het oppervlaktewater zet niet langer door. Normen voor insecticiden zoals neonicotinoïden worden in sommige watersystemen niet tienvoudig overschreven, of honderdvoudig, maar duizendvoudig...

Er ging dit jaar een klein schokgolftje door ons land toen uit Duits onderzoek bleek dat het aantal insecten in 30 jaar met maar liefst 76% is afgenomen. De intensivering van de landbouw speelt daar een rol in. In een keer kwam de herinnering op dat autoruiten vroeger schoon moesten worden gemaakt na een zomerse autorit. Insectensterfte kan niet uitsluitend boven de waterspiegel worden verklaard. Want waterinsecten zoals muggenlarven moeten de consequenties ondergaan van gewasbeschermingsmiddelen in ons oppervlaktewater. En dat leidt weer tot minder voedsel voor kleine en jonge vissen. Het bijendrama speelt zich ook onder water af...

Waterzuiveringsinstallaties moeten steeds harder werken om restanten van mest, gewasbescherming en medicijnresten uit het water te halen. Gelukkig heeft dat volop aandacht van het kabinet. Minister Van Nieuwenhuizen benadrukte in haar bijdrage al dat we hard aan de slag moeten met de kwaliteit van ons oppervlaktewater, ons grondwater en ons drinkwater. Deze maand maakte het kabinet zeventig miljoen euro vrij voor de aanpak van nieuwe stoffen, in navolging van de dertig miljoen die al eerder vrij gemaakt was. Dank en waardering daarvoor! Emissie van nieuwe stoffen – medicijnresten, microplastics en stoffen uit industrie – is een groot en groeiend probleem. Een probleem waarvan de effecten op natuur nog grotendeels onbekend is. Internationale studies naar vissen en amfibieën die onvruchtbaar worden, zijn nog anekdotisch van aard. Terwijl de instroom van nieuwe stoffen misschien wel hét milieuprobleem van de toekomst is.

Tegelijkertijd wil ik hier wel graag een dringend pleidooi houden om de blik niet te eenzijdig te focussen. Zoals ik al zei: ons oppervlaktewater voldoet niet aan de Kaderrichtlijn Water. Maar de

instroom van nieuwe stoffen is daar *niet* de grootste oorzaak van. Onze tekortschietende waterkwaliteit heeft voor een belangrijk deel te maken met de landbouw. Als we onze waterkwaliteitsdoelen willen halen, vraagt het beperken van de instroom van meststoffen, bestrijdingsmiddelen en diergeneesmiddelen evenveel – of zelfs meer – aandacht als het beperken van industriële stoffen en medicijnresten...

En ja, er wordt gelukkig óók gewerkt aan het beperken van emissies uit de landbouw. Maar dat gebeurt grotendeels op vrijwillige basis. In het instrument dat we daarvoor voorhanden hebben – de ‘Delta-aanpak Agrarisch Waterbeheer’ – werken waterschappen en agrariërs samen om de belasting van mest en bestrijdingsmiddelen te reduceren. We zien dat een kleine groep koplopers een groot innoverend vermogen laat zien, maar we zien ook een grote groep agrariërs die meer prikkels nodig heeft om de milieudruk te verminderen.

De vraag is hoe deze prikkels vorm gegeven moeten worden. In de sector is een breed gedeelde weerzin tegen nog meer wet- en regelgeving. Persoonlijk vind ik ook dat zelfregulering in essentie de aantrekkelijkste vorm is van innovatie. Maar we moeten wel tot resultaat komen. En het verleden heeft uitgewezen dat wet- en regelgeving vaak de grootste milieuwinst oplevert. De vraag is dus hoe de land- en tuinbouw het been bij kan trekken in onze gezamenlijke verantwoordelijkheid om de waterkwaliteit te verbeteren...

In zo'n complex beleidsdomein als onze waterkwaliteit bestaan geen simpele oplossingen. Wellicht is het goed om op deelgebieden te kijken naar generieke wet- en regelgeving. Wellicht is het goed om op deelgebieden te kijken naar normstelling. Wellicht is het goed om nog meer aandacht te hebben voor handhaving. En wellicht is het goed om – meer nog dan nu het geval is – oog te hebben voor regionaal maatwerk. Maar wel voor maatwerk waarbij overheden een regisserende rol nemen. Ik geef u een inspirerend voorbeeld van onze oosterburen. De drinkwatervoorziening van de Duitse stad München was van oudsher kwetsbaar. In een relatief klein stroomgebied stroomde het water door intensief agrarisch gebied, waarna het gezuiverd moest worden tot drinkwater. De stad München heeft boeren in het stroomgebied gestimuleerd om – met financiële steun – over te schakelen naar een biologische bedrijfsvoering. Het resultaat is verbluffend. Boeren gingen vol enthousiasme aan de slag.

In enkele jaren tijd is München de grootste leverancier van biologische producten in heel Duitsland geworden. En de kwaliteit van het regionale watersysteem is duurzaam en spectaculair verbeterd. Ik noem dit voorbeeld niet omdat ik denk dat biologische landbouw de passe-partout is voor al onze waterkwaliteitsproblemen, maar het laat wel zien dat intelligent maatwerk een hele mooie bijdrage kan leveren aan hydrologische vraagstukken.

Dames en heren, ik rond af. Ik onderschrijf van harte wat Hans Oosters in zijn bijdrage zei over uw rol. Waterschappen zijn visievormers en beleidsbepalers. Als ik kijk naar de uitdagingen waar ons land voor staat, is uw bestuurslaag relevanter dan ooit. Het is de verantwoordelijkheid van ieder van ons om te beseffen dat schoon water geen vanzelfsprekendheid is. Met *citizen awareness en citizen science* kunnen mensen nog veel meer dan nu het geval is betrokken worden bij herstel van het Nederlandse water. Want uiteindelijk is de kwaliteit van ons water het resultaat van hoe we daar met ons 17 miljoenen mee omgaan. En uiteindelijk is het ieders verantwoordelijkheid om zelf in de waterspiegel te kijken. Want samen kunnen we ons water nóg schoner en gezonder maken. Samen maken we Nederland mooier.

Dank u wel.